

Notitie Quickscan stelselherziening financiering kinderopvang

Van : Lai Tromp- van Beek en Ewout Bückmann (Kenniscentrum Analyse)

Onderwerp : Stelselherziening financiering kinderopvang

Versie : Eindversie

Datum : 26 mei 2023

Inleiding

Aanleiding quickscan

In het coalitieakkoord is afgesproken om het stelsel voor kinderopvangtoeslag te herzien. Onlangs is besloten de invoering van het nieuwe financieringsstelsel uit te stellen naar 2027 i.p.v. de oorspronkelijke geplande ingang per 1 januari 2025¹. De herziening van het financieringsstelsel kent twee belangrijke doelstellingen:

1. Het stelsel eenvoudiger en begrijpelijker maken voor ouders.
2. Het voor ouders makkelijker maken om arbeid en zorg te combineren.

Bij het ontwerpen van het nieuwe financieringsstelsel wordt daarnaast rekening gehouden met de gevolgen voor de twee algemene doelstellingen van het kinderopvangbeleid, namelijk het bevorderen van de arbeidsparticipatie en de ontwikkeling van kinderen. In het coalitieakkoord is een aantal keuzes gemaakt om deze doelen te behalen: het vereenvoudigen van grondslagen (overstap naar inkomensonafhankelijke vergoeding voor werkende ouders en het loslaten van de koppeling gewerkte uren) en rechtstreekse financiering van de kinderopvangorganisaties.

Door middel van een greenfieldtraject is in gezamenlijkheid met uitvoeringsorganisaties (DUO, Dienst Toeslagen, SVB en UWV), oudervertegenwoordiging en de sector, het eerste concept van het nieuwe financieringsstelsel ontworpen. Op 30 maart is dit eerste conceptontwerp (baseline en stelselarchitectuur) aan VNG opgeleverd. VNG verwacht significante impact van de stelselherziening financiering kinderopvang voor gemeenten en inwoners en heeft daarom al een eerste beeld van deze impact opgehaald bij gemeenten. Omwille van de aanvankelijke doorlooptijd van zes weken die hiervoor beschikbaar is, is gekozen voor een quickscan.

Aanpak quickscan

Voor de quickscan is documentenonderzoek uitgevoerd, is gesproken met experts binnen de VNG en zijn er in de periode van 17 april tot 26 april drie online themasessies met gemeenten gehouden. In totaal hebben 112 deelnemers van 66 verschillende gemeenten hieraan deelgenomen en input gegeven. De thema's volgen uit de taken en verantwoordelijkheden die gemeenten hebben en zijn:

---

¹ Zie <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2023/04/26/zorgvuldige-invoering-nieuw-kinderopvangstelsel>. De minister heeft wel de intentie om de vormgeving van het nieuwe financieringsstelsel vóór 2025 af te ronden.

1. Impact op de ontwikkeling van het kind: impact op de kansengelijkheid, toegankelijkheid en betaalbaarheid van de kinderopvang en de voorschoolse educatie (20 april, 09.30-12.00);
2. Impact op de arbeidsmarkt: impact op de rol van gemeenten om mensen aan het werk te helpen of beter te laten participeren in de samenleving (25 april, 14.00-16.30);
3. Impact op toezicht en handhaving: impact en effecten op de bestaande verantwoordelijkheid voor het toezicht (via de GGD-en) op de kwaliteit & de veiligheid van de kinderopvang en de handhaving bij geconstateerde gebreken (17 april, 09.30-12.30).

De bevindingen van het documentenonderzoek, de gesprekken en de sessies zijn verwerkt in een conceptnotitie. Deze conceptnotitie is op 15 mei 2023 in het kader van hoor- en wederhoor teruggelegd bij de gemeenten die deelgenomen hebben aan de sessie, die hier uiterlijk 22 mei 2023 op konden reageren. De reacties zijn vervolgens verwerkt tot een eindnotitie en door VNG opgeleverd aan het ministerie.

In de bijlage zijn per sessie het aantal deelnemende gemeenten en de verdeling naar grootteklasse opgenomen.

Leeswijzer van deze notitie

Na deze inleiding zullen in deel 1 de huidige taken en verantwoordelijkheden van gemeenten in relatie tot kinderopvang beschreven worden. Vervolgens wordt in deel 2 ingegaan op de impact van de stelselherziening op deze taken en verantwoordelijkheden. Tot slot staan in deel 3 de conclusies en aanbevelingen.

Deel 1: Huidige taken en verantwoordelijkheden gemeenten i.r.t. kinderopvang

De stelselherziening kinderopvang heeft impact op diverse gemeentelijke processen en verantwoordelijkheden. Gemeenten vervullen namelijk verschillende taken en verantwoordelijkheden die een relatie hebben met kinderopvang. Deze worden hieronder toegelicht.

Regierol jeugddomein

Gemeenten hebben de regierol in het jeugddomein en een verantwoordelijkheid voor de jeugdhulp, waarbij de samenhang tussen de jeugdhulp, het onderwijs en andere sectoren die zich richten op kinderen en jongeren, waaronder de kinderopvang, belangrijk is. Kinderopvang en onderwijs zijn de afgelopen jaren steeds meer gaan samenwerken. Die samenwerking krijgt vorm op diverse manieren, zoals brede scholen² en gezamenlijke naschoolse activiteiten, of integrale kindcentra³ voor kinderen van 0 tot en met 12. Daarbij worden netwerken rondom een kind gevormd. Jeugdzorg en sociale wijkteams sluiten steeds vaker bij deze netwerken aan. Een goede samenwerking draagt bij een sterke pedagogische basis voor alle kinderen.⁴

---

² Bij brede scholen gaat het in de regel over samen gehuisvest zijn onder één dak of in een multifunctionele accommodatie.

³ Een integraal kindcentrum (IKC) gaat verder in de samenwerking met geïntegreerde, inclusieve voorzieningen op één locatie, met één leiding en één pedagogische visie.

⁴ NJI, 'Samenwerken rondom kinderopvang', geraadpleegd op 2 mei 2023 via <https://www.nji.nl/kinderopvang/samenwerken-rondom-kinderopvang>

Onderwijsachterstandenbeleid / kansengelijkheid

Uitgangspunt is het doel dat alle kinderen zich kunnen ontwikkelen en vaardigheden leren om zich een positie te verwerven in de maatschappij. Omdat de basis voor de cognitieve, motorische en sociaal-emotionele ontwikkeling in de vroege kindertijd wordt gelegd, kunnen kinderen op een kwalitatief goede kinderopvang belangrijke stappen in hun ontwikkeling zetten. Het spelenderwijs leren is voornamelijk bevorderlijk voor kinderen die hier van huis uit minder in gestimuleerd worden en daardoor een grotere kans hebben om met een achterstand aan de basisschool beginnen. De gemeente heeft de verantwoordelijkheid om onderwijsachterstanden bij kinderen tegen te gaan en aan elk kind, dat dat nodig heeft, toegankelijke voorschoolse voorzieningen te bieden (art.166 lid 1 Wet op het primair onderwijs).

Internationaal onderzoek laat zien dat goede, toegankelijke en intensieve kinderopvang een goed instrument is om kansengelijkheid te bevorderen.⁵ Om deze doelen te bereiken in het huidige stelsel maakt de gemeente gebruik van gemeentelijke regelingen:

- Voorschoolse educatie (VE), primair bedoeld voor peuters met een risico op een onderwijsachterstand;
- Opvang met Sociaal Medische Indicatie (SMI), bedoeld voor kinderen tot en met 12 jaar waarvan de ouders geen recht hebben op kinderopvangtoeslag, omdat de ouders niet (allebei) werken en die vanwege een sociale of medische situatie ook niet in staat zijn om voor hun kinderen te zorgen, bijvoorbeeld door een lichamelijke, verstandelijke of psychische beperking, of door een sociale crisissituatie in een gezin;
- Peuteraanbod: voor ouders die geen recht hebben op kinderopvangtoeslag en als de peuter geen gebruik maakt van VE, dan is er in meerdere gemeenten voor deze peuters een gesubsidieerd peuteraanbod voor een aantal (korte) dagdelen per week.

Gemeenten bepalen welke kinderen in aanmerking komen voor een gemeentelijke regeling. Hoe een gemeente de doelgroep bepaalt kan bij elke gemeente anders zijn. Bij het maken van afspraken over VE heeft de gemeente een regierol. Bij de kinderopvangorganisaties komen veelal gemengde groepen (VE en regulier) voor en in sommige gemeenten zijn er daarnaast ook aparte groepen (alleen VE).

Wat betreft de financiering worden plaatsen voor VE-kinderen vanuit middelen voor onderwijsachterstandenbeleid (OAB) en deels vanuit de Kinderopvangtoeslag (KOT) gefinancierd. Voor de VE en SMI betalen de ouders veelal een eigen bijdrage. Veel gemeenten volgen de VNG adviestabel hierbij, maar er zijn ook gemeenten met een aangepaste eigen bijdrage. Deze adviestabel hangt samen met de eigen bijdrage die nu bij de kinderopvangtoeslag wordt gehanteerd. De huidige tabel is niet meer logisch als er een inkomensonafhankelijke regeling komt.

Participatie inwoners

Gemeenten hebben een nadrukkelijke rol als het gaat om mensen aan het werk te helpen of te laten participeren in de maatschappij. In veel gevallen is de kinderopvang daarbij cruciaal, bijvoorbeeld bij inburgering of om een participatietraject te kunnen volgen. De invulling van de arbeidseis voor kinderopvangtoeslag is daarbij belangrijk: wanneer er geen recht is op kinderopvangtoeslag dan wordt kinderopvang voor een grote groep ouders onbetaalbaar.

---

⁵ SCP, kennisnotitie 'Reflectie SCP op Herziening Kinderopvangbeleid: Breuk met eerder beleid zorgelijk met oog op kansengelijkheid', 5 oktober 2022

Momenteel (zie deel 2 voor toekomst) is er in de volgende situaties recht op kinderopvangtoeslag:

- Inkomen uit arbeid (bij loondienst of als ondernemer wanneer deze persoon winst uit de onderneming heeft of inkomsten uit andere werkzaamheden heeft, zoals een freelancer. Er is alleen recht op kinderopvangtoeslag voor de maanden waarin de ondernemer uren heeft gestoken in het bedrijf).
- Traject naar werk: In de huidige situatie kunnen mensen die (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt of werkloos zijn en een traject naar werk volgen (bij het UWV, de gemeente, de ex-werkgever of via een verzekeringsmaatschappij) kinderopvangtoeslag krijgen. Het traject is erop gericht om (weer) aan het werk te komen, zoals (om)scholing of stageplaatsen met behoud van de uitkering⁶.
- Opleiding: bij (voltijd of deeltijd) een erkende opleiding gevolgd wordt: op school (vmbo, havo of vwo), in het mbo, aan het hbo of een universiteit, (wo) of in het voortgezet volwassenonderwijs (vavo).
- Inburgeringscursus: Wanneer verplicht een inburgeringscursus gevolgd wordt is er recht op kinderopvangtoeslag. Voorwaarde hierbij is dat de inburgeringscursus gevolgd wordt bij een erkende school.
- Detentie: Met een detentie-verklaring. De detentie dient langer dan drie maanden te duren.

Daarbij geldt in de huidige situatie het partnerbegrip: indien degene die kinderopvangtoeslag aanvraagt een toeslagenpartner heeft, dan wordt naast de situatie waarin de aanvrager zich bevindt, ook naar de situatie van de toeslagenpartner gekeken.

De hoogte van de kinderopvangtoeslag hangt af van de hoogte van het inkomen, het aantal kinderen en de soort opvang. Per kind kan voor maximaal 230 uur per maand kinderopvangtoeslag worden verstrekt. Er geldt ook een maximumtarief: indien de kinderopvanglocatie een hoger tarief hanteert dan dit maximumtarief dan dient de ouder dit verschil zelf te bekostigen. In de huidige situatie krijgen ouders maximaal 96% van het maximumtarief vergoed d.m.v. kinderopvangtoeslag. De overige 4% én de marktprijs die boven het maximumtarief uit stijgt, is een eigen bijdrage voor de ouders. In sommige gevallen vergoedt de gemeente (een deel van) de eigen bijdrage. Dit is slechts in beperkte situaties mogelijk, met name bij een bijstandsuitkering in combinatie met een re-integratietraject of een inburgeringstraject, werk in combinatie met een aanvullende bijstandsuitkering of een opleiding in combinatie met een minimuminkomen. De gemeente maakt deze vergoeding in de meeste gevallen direct over naar de kinderopvangorganisatie.

Toezicht en handhaving op kwaliteit en veiligheid kinderopvang

Gemeenten hebben de verantwoordelijkheid voor het toezicht (via de GGD-en) op de kwaliteit en de veiligheid van de kinderopvang en de handhaving bij geconstateerde gebreken. Gemeenten krijgen daarvoor financiering vanuit het gemeentefonds. Gemeenten dienen toestemming te verlenen (en evt. intrekken) tot exploitatie van een kinderopvangvoorziening en deze voorzieningen te registreren in het Landelijk Register Kinderopvang (LRK). Daarnaast hebben zij beleidsverantwoordelijkheid voor de inrichting (binnen landelijke kaders). VNG Realisatie ondersteunt gemeenten bij deze taken o.a. via het aanbieden van trainingen en door het ontwikkelen van een model voor het handhavingsbeleid van gemeenten.

---

⁶ Bijstand, een WW-uitkering, een arbeidsongeschiktheidsuitkering via de WAO, WIA, Wajong of WAZ, een arbeidsongeschiktheidsuitkering via een verzekeringsmaatschappij, een IOAW- of IOAZ-uitkering, een Ziektewetuitkering of een Anw-uitkering.

Gemeenten zijn wettelijk verplicht om de GGD aan te wijzen voor de uitvoering van het toezicht. De GGD voert het toezicht op de naleving van de Wet Kinderopvang (Wko) uit in opdracht van de gemeente en wordt hiervoor door de gemeente gefinancierd. Taakinvulling van de GGD bestaat onder andere uit (onaangekondigde) inspecties van kinderopvanglocaties en toezicht op de administratie van gastouderbureaus. Een taak van de GGD is daarnaast toezicht houden op de basisvoorwaarden voor de kwaliteit van voorschoolse educatie (VE), voor kinderopvanglocaties die (eveneens) VE aanbieden. De grondslag hiervoor ligt in het besluit basisvoorwaarden kwaliteit voorschoolse educatie.

Wanneer een nieuwe opvanglocatie opent, is de invulling van toezicht en handhaving door de GGD als volgt ingericht:

- Onderzoek voor registratie (voordat opvanglocatie opent).
- Onderzoek na registratie: ca. 3 maanden na opening locatie; onaangekondigd. Dit geldt niet voor voorzieningen voor gastouderopvang.
- Jaarlijks onderzoek: onaangekondigde, jaarlijkse reguliere controle voor kindcentra en gastouderbureaus. Bij voorzieningen voor gastouderopvang geldt een lagere frequentie.
- Nader onderzoek: herhaalonderzoek op overtreden voorwaarden, na geconstateerde tekortkomingen bij een vorig onderzoek. Op verzoek van gemeente in het kader van handhavingstraject.
- Incidenteel onderzoek: extra onaangekondigd onderzoek boven op het reguliere onderzoek, naar aanleiding van bijvoorbeeld signalen, andere zorgen, wijzigingen in overleg met de gemeente.

Bij bestaande locaties hangt de mate van toezicht af van het risicoprofiel van de opvanglocatie. Elk jaar wordt het risicoprofiel voor een opvanglocatie ingevuld door de GGD. Hiervoor zijn zeven indicatoren opgesteld binnen vier categorieën: inspectie-historie, externe informatie, interne factoren en nalevingsbereidheid. Het algemene risicoprofiel dat een locatie krijgt wordt uitgedrukt in een kleur (groen, geel, oranje of rood – opbouwend naar de mate van risico op minder goede naleving van de wettelijke eisen). De kleur van het risicoprofiel geeft aan hoe intensief de toezichthouder de locatie moet inspecteren. Gemeenten en GGD'en maken afspraken over de beschikbare uren bij een inspectiebezoek afhankelijk van het risicoprofiel en de minimaal te toetsen voorwaarden.

Huisvesting en spreiding

Gemeenten kunnen een rol spelen bij de huisvesting en spreiding van kinderopvang, met name bij de samenwerking met het onderwijs en de ontwikkeling van Integrale Kindcentra (IKC's). Wanneer een kinderopvangvoorziening zich bijvoorbeeld wil huisvesten in een schoolgebouw, valt dit onder 'verhuur' en hiervoor moet het schoolbestuur vooraf toestemming vragen aan de gemeente. Ook bij wijzigingen van het aantal kindplaatsen bij een kinderopvang binnen een schoolgebouw dient de gemeente te beoordelen of er voldoende ruimte overblijft voor de onderwijsbestemming van de school. Daarnaast is de exploitatie van kinderopvang niet alleen afhankelijk van de gemeentelijke toestemming tot exploitatie vanuit de Wko en inschrijving in het LRK, maar de locatie moet bijvoorbeeld ook passen binnen het geldende bestemmingsplan van de gemeente en aan andere (gemeentelijke) regelgeving voldoen. De houder die kinderopvang wil exploiteren dient daarom bij de gemeente na te gaan of de kinderopvangvoorziening past binnen het bestemmingsplan.

Huidige knelpunten in de uitvoering van de gemeentelijke rollen en verantwoordelijkheden

Hieronder gaan we in op de belangrijkste knelpunten die gemeenten momenteel ervaren vanuit hun verantwoordelijkheid voor de kwaliteit en toegankelijkheid van de VE, SMI en peuteropvang (kansengelijkheid van kinderen) en de reguliere kinderopvang.

- Het meest genoemde knelpunt is het huidige personeelstekort in de kinderopvang. Hierdoor zijn er momenteel in veel gemeenten al wachtlijsten (tekort aan aanbod) voor het reguliere aanbod en extra lange wachtlijsten voor de meest kwetsbare kinderen en staat de kwaliteit van de opvang onder druk. Door de extra kwalificatie eisen wordt deze druk zeker bij de VE in veel gemeenten nu al gevoeld.
- Momenteel zijn in veel gemeenten de uurtarieven voor de opvang al hoger dan het maximumtarief, waardoor de ouders dit verschil zelf dienen te bekostigen. Zelfs als de gemeente de 4% eigen bijdrage vergoed, dan zijn de meerkosten (boven het maximum vergoede tarief) voor rekening van de ouder(s). De toegankelijkheid voor ouders met beperkte inkomens staat daardoor onder druk.
- In sommige stedelijke gemeenten is het lastig de meest kwetsbare doelgroepen, zoals degenen met een risico op taalachterstand, te bereiken voor toeleiding naar VE.
- Momenteel geven alleen re-integratietrajecten en niet alle participatieactiviteiten recht op kinderopvangtoeslag (KOT). De formulering van de huidige arbeidseis is smal, waardoor participatie (ook als dit een opstap is naar re-integratie naar werk, bijvoorbeeld in een kraptesector) voor bepaalde groepen lastig is. Er zijn onvoldoende subsidieplekken voor deze groepen beschikbaar, in bijzonder voor groepen inburgeraars (Z-route).
- Veranderingen in de gezinssituatie leiden nu snel tot aanpassing van de KOT, waardoor de continuïteit van de opvang voor dat gezin in het geding is. Voor gezinnen die ondersteuning vanuit de gemeente krijgen is de SMI-regeling is dan vaak niet toereikend.

Vervolgens bespreken we hieronder de effecten van de stelselherziening ook ten aanzien van deze knelpunten. Worden deze minder, blijven ze gelijk of worden ze juist versterkt?

Deel 2: Impact stelselherziening financiering kinderopvang op gemeenten

Hoofdpijnen van de stelselherziening financiering kinderopvang

De stelselherziening financiering kinderopvang leidt tot een aantal wijzigingen ten opzichte van de huidige situatie:

- De overheidsbijdrage voor kinderopvang zal rechtstreeks aan kinderopvangorganisaties betaald worden. Dit is een vergoeding van 96%. Ouders betalen dan zelf een vaste eigen bijdrage van 4% (tot aan de maximum uurprijs) plus eventuele extra kosten als de desbetreffende kinderopvangorganisatie een hoger uurtarief rekent dan de maximum uurprijs die het rijk vergoedt.
- De zogenaamde 'koppeling (met het aantal) gewerkte uren' (KGU) is (al per 2023) losgelaten, waardoor de hoeveelheid uren kinderopvang waarop ouders recht hebben niet meer afhangt van hoeveel uur de minst werkende partner werkt.
- De invulling van de arbeidseis is nog onduidelijk en onderwerp van gesprek bij de uitwerking.

- Ouders krijgen per kalendermaand waarin zij aan de arbeidseis voldoen (omdat zij (beiden) minimaal 1 uur per maand werken of omdat zij tot een uitzonderingsdoelgroep behoren) 230 uren recht op een vergoeding voor kinderopvang. Dit komt overeen met 5 hele dagen kinderopvang per week.

Onduidelijkheden in het ontwerp

In de sessies met gemeenten zijn meerdere onduidelijkheden in het voorstelde ontwerp van de nieuwe financiering van het stelsel naar voren gekomen:

Ontwikkeling kind / kansengelijkheid

- Bij het ontwerp van het nieuwe financieringsstelsel is aangegeven dat rekening wordt gehouden met de gevolgen voor de ontwikkeling van kinderen. De toegankelijkheid van de kinderopvang en gevolgen voor kansengelijkheid krijgen vervolgens geen aandacht in het ontwerp en hierop komen vervolgens nergens aan bod.
- De rol van kinderopvangorganisaties in het onderwijsachterstandenbeleid en de impact die de stelselwijziging op de ontwikkeling van kinderen en kansengelijkheid heeft, is nergens terug te lezen.

Participatie inwoners

- De arbeidseis sluit nu aan bij de huidige situatie en wordt nog verder uitgewerkt. Het is belangrijk deze arbeidseis te laten vervallen of anders te verruimen, zodat meer participatietrajecten er onder vallen. In de komende wijziging van de participatiewet (spoor 1) worden gemeenten bovendien verplicht participatieactiviteiten aan te bieden. In ieder geval moet er vooraf voor ouders en gemeenten duidelijkheid zijn hierover. Naast participatietrajecten worden ook de onduidelijkheid voor inburgeraars en in mindere mate bij vrijwilligerswerk, zzp'ers en voor langdurig zieken genoemd door de aanwezigen bij de sessie over participatie.
- Meer duidelijkheid is gewenst over de veranderingen in de gezinssituatie, ook tijdelijke veranderingen, en het effect op het recht op financiële bijdrage voor de kinderopvang.
- De mogelijkheid voor financiering van de eigen bijdrage door derden (zoals de gemeente, werkgevers en andere partijen) en de inrichting daarvan. Veel van de aanwezige gemeenten geven aan de eigen bijdrage voor ouders in participatie- of inburgeringstrajecten en werkende minima, onder bepaalde voorwaarden, op zich te willen nemen, zolang er geen sprake is van algemene toegankelijke kinderopvang.

Toezicht en handhaving

- Onduidelijk is nog hoe het toezicht van de nieuwe uitvoerder zich verhoudt tot de toezichts- en handhavingsrol van de gemeente en GGD, bijvoorbeeld rond het toezicht op de administratie van een kinderopvangorganisatie (KOO). De gemeenten in de sessie zien een duidelijk relatie tussen de administratieve kwaliteit van een KOO en de pedagogische kwaliteit. Hoe gaat de samenwerking tussen de toezichthouders er uit zien en welke afspraken zijn hiervoor nodig?
- Nadere uitwerking van de benodigde informatie-uitwisseling tussen toezicht en handhaving van gemeente / GGD en de nieuwe uitvoerder van de regeling is gewenst. Ook over de LRK registratie (de verantwoordelijkheid van de gemeente).

- Ook het nieuwe systeem moet vanaf de start opgewassen zijn tegen pogingen van kwaadwillende ondernemers die meer uren vergoeding willen claimen dan daadwerkelijk wordt afgenomen. Fraude bestrijding moet met voldoende capaciteit zo zijn ingericht dat fraudeurs snel en effectief worden bestreden, zonder dat de ouders en kinderen daarvan nadelige effecten ondervinden.

Uitvoeringsconsequenties gemeentelijke processen

Aanpassing gemeentelijke regelingen onderwijsachterstandenbeleid

- Zolang kinderopvang geen algemeen toegankelijke voorziening is, blijven aparte gemeentelijke regelingen nodig. In het concept-ontwerp is geen aandacht besteed aan de gemeentelijke regelingen of gekeken naar hoe deze regelingen ingepast kunnen worden in het nieuwe financieringsstelsel. Deze regelingen zullen moeten worden aangepast, bijvoorbeeld m.b.t. de eigen bijdrage, om aan te sluiten bij het concept-ontwerp van de stelselherziening financiering kinderopvang.
- Zeker zal de bepaling van de eigen bijdrage voor ouders in lijn met de reguliere kinderopvang moeten worden gebracht, om te voorkomen dat ouders die nu in aanmerking komen voor gemeentelijke regelingen straks meer moeten betalen dan de overige ouders.

Administratieve processen m.b.t. participatie / arbeidseis en ondersteuning ouders

- In het ontwerp is aangegeven dat de toets op een traject naar werk bij de gemeente wordt uitgevoerd door informatie-uitwisseling met het Inlichtingenbureau. Dit moet aansluiten bij de mogelijk gewijzigde invulling van de arbeidseis. Hierdoor is een aanpassing van deze administratieve processen nodig.
- Gezien de korte doorlooptijden van een aanvraagproces is het extra belangrijk dat de juiste en meest recente informatie beschikbaar is. Dit kan iets extra vergen van de gemeenten.
- Belangrijker is de afhankelijkheid van participatietrajecten van de beschikbaarheid van kinderopvang. Een traject kan pas starten als de ouder niet alleen recht op kinderopvang heeft, maar ook een beschikbare plek. Het risico bij wachtlijsten of onduidelijkheid over de financiering is dat de kans op een specifiek traject voorbij gaat als de kinderopvang niet kan worden geregeld.
- Gemeenten verwachten dat juist voor de meest kwetsbare ouders de herziene financiering ingewikkeld blijft en dat zij meer dan gemiddeld in situaties zitten waarin veel verandert en dus aanvullende informatie wordt gevraagd of getoetst bij deze ouders. Het nieuwe stelsel lijkt minder complex en heeft minder risico's op terugbetaling, maar kan nog steeds complex zijn voor deze groepen ouders. Gemeenten verwachten dat deze ouders daarbij ondersteuning nodig zullen hebben en de aangewezen partij daarvoor is de gemeente.

Toezicht en handhaving

- Mogelijk verandert de rol en verantwoordelijkheid van de GGD m.b.t. het toezicht op de administratie van KOO's.
- Inrichting van de Informatie-uitwisseling tussen beide toezichthouders (GGD en nieuwe uitvoerder) is nodig, net als het vastleggen van afspraken over de toekomstige samenwerking.

- Mogelijke aanpassing van de werkprocessen m.b.t. de LRK inschrijving (na de benodigde wetswijziging) om financiële gezondheid KOO (o.b.v. toezicht nieuwe uitvoerder) op te kunnen nemen, zodat ouders kunnen inzien of de KOO de financiële bijdrage voor de kinderopvang mag en kan ontvangen.
- De extra toename van personeelstekorten leiden tot een druk op de kwaliteit, daarnaast verwachten gemeenten tegelijkertijd meer nieuwe aanbieders en locaties (mits beschikbaar). Het eerste zorgt mogelijk tot een andere verdeling van risicoprofielen voor toezicht en het tweede voor meer behoefte aan toezicht en handhaving. Dit zal naar verwachting van de gemeenten tot meer benodigde capaciteit bij de GGD en gemeenten leiden en ook voor meer personeelskosten.

Financiële consequenties voor gemeenten

- De gemeentelijke regelingen zullen meer geld gaan kosten. Dit komt zowel door de verwachte hogere tarieven als door het verlagen van de eigen bijdrage in gemeentelijke regelingen om aan te sluiten bij een vergoeding van 96% voor alle reguliere werkende ouders. Dit kan nog worden versterkt als de vraag naar VE en SMI mogelijk zal toenemen. Er zijn ouders die door de toeslagenaffaire een grote drempel ervaren voor gebruik van kinderopvang. Die drempel kan door de nieuwe financiering worden verlaagd.
- Meer inzet nodig bij Toezicht en Handhaving door nieuwe locaties en stijgend aanbod.

Effecten van de stelselherziening en de kansen en risico's hiervan voor gemeenten

Toename vraag naar kinderopvang, risico op minder toegankelijkheid

De stelselherziening heeft naar alle waarschijnlijkheid het effect dat de vraag naar kinderopvang verder zal toenemen.⁷ Momenteel is sprake van een schaarste van kinderopvangplekken omdat de vraag naar kinderopvangplekken gemiddeld groter is dan het aanbod. De mate waarin varieert per regio. Diverse onderzoeken concluderen dat de vraag naar kinderopvang na de stelselherziening verder toe zal nemen. Onderzoek van ABF Research⁸ uitgevoerd in opdracht van het ministerie van SZW, gaat uit van een toename van 29 procent in het aantal uren dagopvang en een toename van 35 procent in het aantal uren BSO in de periode 2022-2031.⁹ In de sessies geven gemeenten aan dat zij verwachten dat de toename in vraag zich zal vertalen in nog langere wachtlijsten voor kinderopvang. Dit heeft een negatief effect op de toegankelijkheid voor de reguliere kinderopvang en specifiek voor de gemeentelijke doelgroepen.

⁷ SCP, *Kennisnotitie Reflectie SCP op Herziening Kinderopvangbeleid: Breuk met eerder beleid zorgelijk met oog op kansenongelijkheid*, 5 oktober 2022, ABF Research in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, *'Arbeidsmarktprognoses kinderopvang'*, 1 september 2022, Decisio in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, *'Maatregelen Marktwerking Kinderopvang'*, 7 april 2023

⁸ ABF Research in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, *'Arbeidsmarktprognoses kinderopvang'*, 1 september 2022

⁹ Van deze toename is sprake in het door ABF Research doorgerekende 'beleidsrijke scenario', dat uitgaat van het loslaten van de koppeling tussen kinderopvangtoeslag en gewerkte uren ouders vanaf 2023 en een 95% vergoeding van de kinderopvang voor alle werkende ouders vanaf 2025. Dit wijkt dus 1% af van het ontwerp, waarbij van 96% vergoeding uitgegaan wordt.

Personeelstekort in de sector neemt sterk toe, kwaliteit opvang komt onder druk

Er is onvoldoende personeel om aan de toegenomen vraag te kunnen voldoen. ABF Research prognosticeert dat het personeelstekort met de stelselwijziging oploopt van zo'n 5.000 werknemers in 2022 tot 29.000 werknemers in 2031. Dit is een stijging van 512%. Zonder stelselherziening is de verwachting dat het personeelstekort in de kinderopvang weliswaar ook stijgt, maar dat deze stijging een stuk minder sterk is (van 5.000 tot 7.000 FTE in 2031).¹⁰

In de sessies geven gemeenten aan dat dit effect de kwaliteit van de kinderopvang negatief kan beïnvloeden. Gemeenten geven daarbij aan dat er nu al een tekort aan goedgeschoold personeel is. Het beroep is momenteel niet aantrekkelijk genoeg. Zij vrezen voor een hogere werkdruk voor de medewerkers in de kinderopvang en een daling in de kwaliteit, doordat kinderopvangcentra door het personeelstekort ook minder gekwalificeerd personeel zullen aannemen om enigszins aan de toegenomen vraag te kunnen voldoen. Ook wordt in de sessies het risico van een verdere toename van het aantal ZZP'ers in de sector als gevolg van het personeelstekort als risico benoemd. De stijging van het aantal ZZP'ers in de sector is een ontwikkeling die momenteel al gaande is.¹¹ Met de toenemende vraag zou het aantrekkelijker kunnen worden voor werknemers om voor zichzelf te beginnen en hogere uurtarieven te vragen. De hoge uurtarieven kunnen zorgen voor scheve verhoudingen met de medewerkers in loondienst. Werknemers in loondienst voeren ook administratieve taken uit en houden oudergesprekken, terwijl een zzp'er of invalkracht dit niet doet omdat hij/zij er slechts voor een korte tijd is. Dit kan een negatief effect hebben op de werkdruk en het werkplezier van werknemers in loondienst. De groei van het aantal zzp'ers kan ook gevolgen hebben voor de kwaliteit. Bijvoorbeeld doordat zzp'ers op verschillende locaties en groepen staan, waardoor ze niet mee tellen voor het vaste gezichtscriterium, minder een band opbouwen met de kinderen en daardoor mogelijk niet goed op de hoogte zijn van bijvoorbeeld allergieën of bepaalde problemen die spelen bij een kind. Wanneer de kwaliteit en/of de veiligheid van de kinderopvang omlaag gaat, zal er meer toezicht en handhaving nodig zijn. Als een risicoprofiel van een opvanglocatie omhoog gaat dan zijn er meer en intensievere controles van de GGD nodig en mogelijk ook meer handhavingscapaciteit bij gemeenten.

Daarnaast geven gemeenten in de sessie over de impact op de ontwikkeling van het kind aan dat zij verwachten dat dit effect vooral impact heeft op doelgroepkinderen. Zo geven alle gemeenten in deze sessie aan dat zij een groot tekort verwachten op de capaciteit en beschikbaarheid van personeel voor voorschoolse educatie, dat specifieke scholing vereist. Een aantal gemeenten geeft aan dat in de huidige situatie al een tekort is van juist geschoold personeel voor deze doelgroep en gaat ervan uit dat dit door het grote personeelstekort in de sector verder toeneemt. Sommige ouders stoppen nu al met het aanbieden van VE om die reden. Vrijwel alle gemeenten uit deze sessie verwachten dat dit tekort ook een effect heeft op de kwaliteit en beschikbaarheid/toegankelijkheid van VE en de opvang van doelgroepen, omdat er bijvoorbeeld minder gekwalificeerd personeel wordt ingezet of omdat deze kinderen door de hogere werkdruk niet de tijd en specifieke aandacht krijgen die zij nodig hebben. Zij zien dit als een groot risico, omdat het de meest kwetsbare groep kinderen betreft.

---

¹⁰ ABF Research in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 'Arbeidsmarktprognoses kinderopvang', 1 september 2022

¹¹ Kamerbrief 'Voortgang Aanpak personeelstekort kinderopvang', 26 april 2023

Hogere tarieven voor kinderopvang leiden tot lagere toegankelijkheid en kansenongelijkheid

In diverse onderzoeken wordt uitgegaan van stijgende prijzen door aanbieders. Er is immers een stijgende vraag en door het personeelstekort kan aan deze vraag niet worden voldaan, waardoor een tekort aan kindplaatsen ontstaat. Hierdoor kunnen aanbieders van kinderopvang hun prijzen verhogen. Ouders betalen daardoor een hogere eigen bijdrage, maar door de hogere vergoedingen vanuit de overheid kan de netto bijdrage aan de kinderopvang van ouders met middeninkomens en hogere inkomens zelfs met prijsstijgingen lager zijn dan in het oude stelsel¹². Zo krijgen de hoogste inkomens in de huidige situatie 33,3% voor het eerste kind en 67,1% voor het tweede en volgende kind vergoed¹³ waardoor zij er met een vergoeding van 96% procent flink op vooruit gaan, ook wanneer de prijzen voor kinderopvang sterk zullen toenemen.

Gemeenten die deelnamen aan de sessie over de impact op arbeid gaven aan dat zij verwachten dat de betaalbaarheid van de kinderopvang voor ouders met lagere inkomens of een uitkering zal afnemen. Zij krijgen in de huidige situatie ook 96% vergoed en daardoor zouden zij er in de nieuwe situatie dus in ieder geval niet op vooruitgaan. Doordat de uurprijzen naar verwachting zullen stijgen zullen de kosten voor kinderopvang voor deze groep dus toenemen, waardoor ouders met de laagste inkomens het hardst getroffen worden. Daardoor verwachten gemeenten ook dat de toegankelijkheid voor kinderopvang afneemt, met name voor de ouders met een laag inkomen. Zo zullen deze ouders aangewezen zijn op de opvanglocaties die de laagste uurprijzen hanteren. Die opvanglocaties zullen daardoor ook hogere wachtlijsten hebben. Daarnaast geven gemeenten aan dat een reëel risico ontstaat dat ouders met lagere inkomens zullen stoppen met werken om voor hun kind(eren) te zorgen, omdat zij de opvang door de prijsstijgingen niet meer kunnen betalen. Hierdoor neemt de arbeidsparticipatie af en werkt dit kansenongelijkheid voor zowel de ouders als de kinderen in de hand. Momenteel vergoeden gemeenten in een aantal gevallen de eigen bijdrage van ouders, voor zover dit binnen de wettelijke beperking van art 1.13 WKO mag. Wanneer de eigen bijdrage zal toenemen als gevolg van prijsstijgingen dan zullen deze kosten voor gemeenten ook toenemen. De deelnemende gemeenten pleiten voor een prijsplafond om extreme prijsstijgingen te voorkomen.

Daarnaast verwachten gemeenten dat segregatie door de hogere prijzen verder zal toenemen. Zij zien bijvoorbeeld het risico dat er opvangcentra zullen komen die zich zullen richten op het hogere segment en hoge uurprijzen zullen vragen. Deze locaties zullen daardoor ook hun personeel meer kunnen betalen en aantrekkelijke werkplekken kunnen bieden (bijvoorbeeld door kleinere groepen, minder 'moeilijke' doelgroepkinderen), waardoor zij beter geschoold of meer ervaren personeel aantrekken. Dit kan ertoe leiden dat er grotere kwaliteitsverschillen tussen locaties ontstaan.

In de sessie rondom de ontwikkeling van het kind gaf 80% van de gemeenten aan dat zij verwachten dat de prijsstijgingen gaan leiden tot een grote afname van het aantal plekken voor doelgroepkinderen. De opvangprijzen voor SMI, VE en peuteropvang zullen naar verwachting meestijgen, waardoor gemeenten met hetzelfde budget minder doelgroep plekken kunnen kopen. Gemeenten zullen daardoor meer budget nodig hebben om de kinderen die nu tot deze groepen

---

¹² Rebel Economics & Policy bv in opdracht van Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang, *'Stelselherziening kinderopvang: Risico op een prijsopdrijvend effect en passende beheersmaatregelen?'*, 15 februari 2023

¹³ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kinderopvangtoeslag/bedragen-kinderopvangtoeslag-2023>

behoren van opvangplekken te kunnen voorzien. Het (onwenselijke) alternatief is dat zij de eisen voor deze doelgroepen naar boven bijstellen, waardoor een deel van de huidige doelgroep kinderen na de stelselherziening geen gebruik meer kan maken van deze gemeentelijke regelingen. Gemeenten uiten hun zorgen over de ontwikkeling van deze groep kinderen in het kader van preventie en voorkomen van onderwijsachterstanden en benoemen het risico dat zij in een later stadium mogelijk meer zorg en ondersteuning nodig hebben. Daarnaast voorzien gemeenten dat het moeilijker zal worden om afspraken te maken met opvanglocaties over doelgroep plekken, omdat deze voor kinderopvanglocaties mogelijk minder rendabel worden. Om dit risico tegen te gaan pleiten diverse gemeenten voor het vast laten leggen dat doelgroepkinderen voorrang krijgen.

Verwachte toename van aantal opvanglocaties leidt tot meer behoefte aan toezicht

Door de toename in vraag en de stijgende prijzen voor kinderopvang wordt het aantrekkelijker om als aanbieder toe te treden tot deze markt of om uit te breiden als bestaande aanbieder. Echter, het personeelstekort in de sector is hiervoor een belemmerende factor, omdat aanbieders moeite zullen krijgen met het vinden van goedgeschoold personeel als gevolg van het personeelstekort in de sector. Daarnaast is het ook onzeker of er voldoende locaties zijn om nieuwe kinderopvangcentra te huisvesten. In de sessie rondom toezicht en handhaving gaf het merendeel van de gemeenten aan dat er in hun gemeente onvoldoende mogelijkheid is voor meer opvanglocaties. Indien er een toename is van het aantal opvanglocaties dan zal dit in ieder geval in de eerste jaren leiden tot meer werkzaamheden voor de toezicht en handhaving op kwaliteit en veiligheid, omdat er diverse onderzoeken en controles plaats dienen te vinden bij het opstarten van een nieuwe locatie en in de eerste jaren. Daarna is de benodigde capaciteit niet alleen afhankelijk van het aantal opvanglocaties, ook voor een groot deel van het risicoprofiel van deze locaties.

Stelselwijziging geeft ook kansen voor de ontwikkeling van kinderen

Naast de eerdergenoemde risico's zien de meerdere gemeenten in de sessie over de ontwikkeling van het kind ook kansen door de herziening. Zo zijn er verbindingen te maken met nieuwe ontwikkelingen, zoals de 'Rijke Schooldag' en de doorlopende leerlijn voor kinderen en zou het een versnelling voor het opzetten van IKC's kunnen betekenen. Verdere samenwerking tussen kinderopvang en scholen en bijpassende wettelijke kaders kunnen dit versterken, gericht op de ontwikkeling van kinderen. De breed gedragen opinie is dat deze kansen het best gerealiseerd kunnen worden door kinderopvang als algemene (basis)voorziening aan te bieden. Bovendien worden de risico's groter geschat dan de kansen.

Een andere kans is het verbreden van de opleiding voor de kinderopvang, zodat alle pedagogisch medewerkers de juiste opleiding hebben voor VE. Daarnaast is het belangrijk de toestroom van medewerkers te stimuleren, gezien het huidige personeelstekort. Duidelijk is dat het tijd zal kosten om dit te bewerkstelligen en tegelijkertijd voldoende capaciteit te behouden. Lange termijnvisie en beleid zijn essentieel om een goed loopbaanperspectief te geven.

Meer duidelijkheid in combinatie met een ruimere arbeidseis vergroot participatie

Door het verruimen of het laten vervallen van de arbeidseis en lange termijn duidelijkheid over de hoogte van de vergoeding kunnen gemeenten meer mensen via participatietrajecten actief aan de samenleving laten deelnemen. De aanpassing van het partnerbegrip naar ouderbegrip is een goede stap voor gezinnen met gewijzigde gezinssamenstellingen. Mogelijk bieden de benodigde extra werknemers in de opvang ook nog kansen voor mensen die momenteel nog niet aan het werk zijn.

Deel 3: Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

- De in eerdere onderzoeken geschetste effecten van de stelselherziening: toename van de vraag naar opvang, extra toename van het personeelstekort, stijging van de tarieven en verwachte toename van het aantal locaties worden door de aanwezige gemeenten bij de drie sessies herkend en onderschreven.
- Gemeenten zien flinke risico's voor de toegankelijkheid en kwaliteit van de kinderopvang en vrezen voor een afname van de kanselijkheid voor kinderen én ouders door deze effecten. De wijziging is financieel vooral aantrekkelijk voor midden en hoge inkomens. Zij zien de kans op segregatie toenemen.
- Deze risico's raken direct aan de taken en verantwoordelijkheden van gemeenten. Niet alleen toezicht en handhaving op kwaliteit en veiligheid kinderopvang, maar de brede regierol van gemeenten in het jeugd domein en zeker de kanselijkheid in de ontwikkeling van kinderen via het onderwijsachterstandenbeleid en de participatie van ouders met jonge kinderen.
- De verschillende effecten versterken elkaar, waardoor de kinderen en ouders met lagere inkomens en die gebruik maken van gemeentelijke regelingen het meest worden getroffen.
- Het nieuwe stelsel is minder complex, maar blijft ingewikkeld voor de meest kwetsbare ouders. Zij zullen vaker in situaties komen waarin aanvullende informatie wordt gevraagd of getoetst. Zij zullen daarbij ondersteuning nodig hebben vanuit de gemeente.
- Om deze ongewenste effecten (deels) te kunnen tegengaan hebben gemeenten extra middelen nodig om deze rollen en verantwoordelijkheden te kunnen blijven uitvoeren. Zeker gezien de verwachte grotere vraag en prijsontwikkeling in de kinderopvang. Deze middelen zijn niet beschikbaar.
- De stelselwijziging zal leiden tot uitvoeringsconsequenties voor gemeentelijke processen:
  - Het vergt een aanpassing van de gemeentelijke regelingen m.b.t. onderwijsachterstandenbeleid, zolang er nog geen sprake is van een algemeen toegangsrecht;
  - Daarnaast is een aanpassing van de administratieve processen m.b.t. participatie nodig bij een aangepaste arbeidseis en om wijzigingen tijdig te registreren;
  - Ook in het nieuwe stelsel blijft ondersteuning van kwetsbare ouders nodig. Er is nog onvoldoende borging in het stelsel voor deze groepen (m.b.t. doenvermogen);
  - Mogelijk een wijziging in de taken en verantwoordelijkheden van de GGD m.b.t. het toezicht op de administratie van KOO's en andere werkprocessen voor de juiste informatie-uitwisseling en afstemming met de landelijke uitvoerder m.b.t. toezicht en handhaving.
- De gemeenten zien ook kansen in het nieuwe stelsel voor de ontwikkeling van kinderen en het verhogen van de participatie van inwoners. Echter de risico's worden veel hoger ingeschat dan de kansen.

Aanbevelingen

- Waarborg de betaalbaarheid en de toegankelijkheid van de kinderopvang voor álle kinderen. Gemeenten pleiten voor een prijsplafond om grote prijsstijgingen te voorkomen.
- Zorg voor voldoende aanbod voor VE en SMI groepen door voorrang aan deze groepen te geven in het nieuwe stelsel. Verbreedt de opleiding voor pedagogisch medewerkers, zodat ze allen de juiste opleiding hebben voor VE. Zorg voor ruimere ingroeimogelijkheden.

- Verruim de arbeidseis, of liever nog, laat deze vervallen en geeft lange termijn duidelijkheid over de hoogte van de vergoeding. Dit helpt gemeenten om meer mensen via participatietrajecten actief aan de samenleving te laten deelnemen.
  - Zorg voor voldoende middelen voor gemeenten voor VE en SMI, extra toezicht en handhaving en ondersteuning van ouders bij de aanvraag en wijzigingen.
  - Veel van de gesignaleerde knelpunten en risico's m.b.t. toegankelijkheid en kansengelijkheid zijn te ondervangen door de beweging van de kinderopvang tot een toegankelijke, algemene (basis)voorziening in te zetten zonder eigen bijdrage. Hiervoor is een lange termijn visie en beleid essentieel.
  - Het concept-ontwerp van het nieuwe stelsel bevat nog meerdere onduidelijkheden in relatie tot die rollen en verantwoordelijkheden van gemeenten. De aanbeveling aan het ministerie van SZW is om in het vervolgtraject de volgende zaken verder uit te werken:
    - De wijze waarop de ontwikkeling van alle kinderen en specifiek het voorkomen van onderwijsachterstanden wordt geborgd in het nieuwe stelsel.
    - Een nadere uitwerking en verruiming van de arbeidseis, die aansluit bij de participatie en inburgeringstrajecten van gemeenten en vooraf helderheid geeft aan ouders en gemeenten.
    - Het mogelijk maken van financiering van de eigen bijdrage en bovenwettelijke bijdrage door derden, zoals de gemeente en andere partijen.
    - Samenspel, taakverdeling en informatieoverdracht tussen toezicht & handhaving op de financiële administratie door de toekomstige landelijke uitvoerder en toezicht & handhaving op kwaliteit en veiligheid door de GGD 'en.
    - Zorg voor een goed vangnet voor uitzonderingsgevallen.
- Betrek gemeenten en de VNG bij de nadere uitwerking van bovenstaande zaken.

Bijlage: Deelnemende gemeenten

Sessie 1: Impact ontwikkeling kind

36 deelnemers uit de volgende gemeenten:

Aalten	Gouda	Raalte
Achtkarspelen	Groningen	Ridderkerk
Albrandswaard	Hardenberg	Scherpenzeel
Alkmaar	Helmond	Schiedam
Almere	Hengelo	Súdwest-Fryslân
Amersfoort	IJsselstein	Tilburg
Amsterdam	Krimpen a/d IJssel	Tytsjerksteradiel
Barendrecht	Lansingerland	Veenendaal
Brummen	Maastricht	Venlo
Delft	Montferland	Voorne aan zee
Den Haag	Oldambt	Wijchen
Drunten	Oldebroek	Woudenberg
Eemsdelta	Oosterhout	Zevenaar
Enschede	Oss	

Sessie 2: Impact op de arbeidsmarkt

16 deelnemers uit de volgende gemeenten:

Achtkarspelen	Helmond	Ridderkerk
Albrandswaard	Lansingerland	Rotterdam
Almere	Montferland	Schiedam
Amsterdam	Nissewaard	Tytsjerksteradiel
Barendrecht	Oldambt	
Den Haag	Raalte	

Sessie 3: Impact op toezicht en handhaving

60 deelnemers uit de volgende gemeenten:

Aalten	Emmen	Rhoon
Albrandswaard	Enschede	Rotterdam
Almelo	Gouda	Schiedam
Amersfoort	Haarlem	's-Hertogenbosch
Amstelveen	Hardenberg	Súdwest-Fryslân
Amsterdam	Hengelo	Tholen
Barendrecht	Leeuwarden	Tilburg
Barneveld	Leidschendam-Voorburg	Utrecht
Breda	Lelystad	Venlo
De Bilt	Lingewaard	Wierden
Den Haag	Maastricht	Wijdereeren
Drunten - Wijchen	Pijnacker-Nootdorp	Zoetermeer
Eemsdelta	Purmerend	Zwijndrecht
Eindhoven	Raalte	

Verdeling deelnemende gemeenten naar grootteklasse

Grootteklasse (inwoners)	Aantal gemeenten
Kleiner dan 50.000	30
Tussen 50.000 en 100.000	17
Tussen 100.000 en 200.000	13
Groter dan 200.000	5